

МОВНЕ БУДІВНИЦТВО ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

Стаття присвячена мовному будівництву. Надається наукове обґрунтування соціолінгвістичних понять — мовне будівництво, мовне планування, мовна нормалізація. Зроблено висновок про те, що мовне планування і мовне будівництво виступають конкретними репрезентантами мовної політики.

Ключові слова: мовне будівництво, мовна нормалізація, мовне планування, мовна політика, соціолінгвістичні поняття, українська мова.

Статья посвящена языковому строительству. В статье представлено научное обоснование лингвистических понятий — языковое строительство, языковое планирование и языковая нормализация. Сделаны выводы о том, что языковое планирование и языковое строительство выступают конкретными репрезентантами языковой политики.

Ключевые слова: социолингвистические понятия, украинский язык, языковая нормализация, языковое строительство, языковое планирование, языковая политика.

The article describes the language development. It gives the scientific basis for such social and linguistic notions as language development, language planning, and language standardization. The article leads to the conclusion that the language planning and the language development definitely represent the language policy.

Key words: language development, language standardization, language planning, language policy, social and linguistic notions, the Ukrainian language.

Упродовж останнього часу інтерес до мовної політики у світовій лінгвістиці невинно зростає. Мовна політика перебуває в центрі уваги лінгвістів. Загальне пожвавлення інтересу до проблем мовної політики спостерігається і в Україні. Про це свідчать матеріали наукових конференцій, присвячених зазначеним питанням, публікації в мовознавчих журналах. Зацікавлення українських лінгвістів мовною політикою закономірне, бо при функціонуванні української мови як державної за роки незалежної України доводиться констатувати факт

невідповідності між реальною мовною ситуацією в Україні та деклараціями найвищої юридичної сили, викладеними у статті 10 Конституції України, в чинному Законі “Про мови в Українській РСР” та інших офіційних документах.

Даній соціолінгвістичній проблемі на сучасному етапі присвячені праці вітчизняних дослідників, а саме: О. І. Бондаря, О. О. Селіванової, Л. О. Лазаренка, Л. Т. Масенко, О. О. Тараненка, О. Б. Ткаченка та інших.

Мовна політика як частина національної політики спирається, з одного боку, на теорію національних відносин, а з іншої — на теорію мовознавства в тій її частині, що стосується функціонування мови в суспільстві та її функціонального розвитку. Мовна політика своєю метою вважає регулювання як функціональної, так і структурної сторони мови. Проте і досі не вироблено однозначного розуміння поняття “мовна політика”.

До мовної політики насамперед належить питання мовного планування, актуальне для країн, які тривалий час перебували у складі імперій і в яких культивувалася й утверджувалася як соціально престижна мова метрополії. У зарубіжній соціолінгвістиці на позначення мовної політики найчастіше вживають термін “мовне планування”, введений до наукового обігу американським вченим норвезького походження Е. Хаугеном у 1959 році.

У західноєвропейських та американських соціолінгвістичних школах мовну політику протягом тривалого періоду ототожнювали з мовним плануванням, *language planning* [1]. Термін “мовне планування” набув поширення в 60-х роках ХХ ст. у зв’язку з дослідженнями національно-мовних проблем у країнах, що розвиваються [2]. Поряд з терміном “мовне планування” в такому ж значенні вживають й інші. Наприклад, у Франції використовували термін “мовне облаштування”, каталонські вчені запровадили термін “мовна нормалізація”. А в кінці 90-х років набув поширення термін “мовна політика”. Л. О. Лазаренко, спираючись на праці французького соціолінгвіста Л.-Ж. Калве, доводить, що він проводить чітку межу між мовною політикою та мовним плануванням, вважаючи, що мовне планування — це конкретне впровадження мовної політики, а мовна політика — це комплекс заходів свідомого впливу на стосунки між мовою (мовами) та суспільним життям [3].

За спостереженнями О. О. Селіванової [4], реалізація мовної політики названа “мовним плануванням”, яке здійснюється від-

повідними установами: комісіями державних органів, академіями, університетами. Мовне планування передбачає певну послідовність дій:

1) соціолінгвістичні дослідження мовної ситуації в державі чи в регіоні;

2) вивчення мети і кроків мовного планування (вибір державної мови або мов, визначення ставлення до мов національних меншин, стандартизація та кодифікація літературної мови, вибір абетки);

3) модернізація мови (упорядкування правопису, терміносистем і функціональних стилів, адаптація слів іншомовного походження);

4) підготовка підручників, словників, організація підготовки фахівців філологічного напрямку та журналістів.

У науковій літературі радянських часів був поширений термін “мовне будівництво”, що позначав “перспективну мовну політику” [1; 5]. Поняття “мовне будівництво” надає перевагу суб’єктивній ролі кодифікації. Так увійшов термін “мовне будівництво”. На цей термін натрапляємо у збірнику П. Пашова і В. Станкова “Проблеми мовної культури”, виданому в 1980 році. Перша конференція з мовного будівництва відбулася в м. Софія восени 1978 року, кожна доповідь якої переконливо доводила, що термін “мовне будівництво” є повноправним господарем у соціолінгвістиці.

Болгарський лінгвіст Р. Д. Хедсон відзначив, що основний інтерес до соціолінгвістики виник серед людей з практичним ставленням до мови, та й не тільки від намагання проникнути до тайнств у цьому напрямку [6]. “Будівництво — створення певних суспільних відносин, суспільного ладу, нових форм управління державою”, — вказано у Великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В. Т. Бусела.

До мовного будівництва В. М. Алпатов уналежнює центральні органи влади, заходи органів державної влади та місцевого самоврядування, що розгортаються на основі місцевих владних органів. Він відзначає те, що мовне планування сприймають як надзвичайно важливу теоретичну дисципліну, в його визначеннях наголошується на прикладній спрямованості. “Дослідження мовного планування, — пише вчений, — зосереджене на схваленні рішень про те, яке функціонування мови відповідає потребам певних мовних колективів. Теорія мовного планування з’ясовує якою має бути мовна поведінка для успішного взаєморозуміння в мовному колективі... та опрацьовує рекомендації до мовної політики” [1].

Зіставлення соціолінгвістичних понять “мовна політика”, “мовне планування” і “мовне будівництво” дозволяють чітко розмежовувати їх. Науковий аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних учених свідчить, що мовну політику розуміють як комплекс заходів впливу на стосунки між мовою та суспільством. Мовна політика як загальне поняття включає в себе три складники: мовне планування, власне мовна політика (мовна політика у вузькому розумінні) і мовне будівництво. Мовне планування — це вивчення стану мовної ситуації, схвалення рішень про те, яке функціонування мови відповідає потребам певних мовних колективів. Завданням мовного планування є з’ясування характеру мовної поведінки для успішного взаєморозуміння в колективі, та опрацювання рекомендацій щодо проведення мовної політики як складника національної політики. Власне мовна політика покликана розробити відповідний комплекс заходів, спрямованих на створення системи нормативних законодавчих актів. На етапі мовного будівництва розроблену нормативно-законодавчу базу (акти центральних та регіональних органів влади) впроваджують у життя.

Варто було б впровадити на рівні держави та на регіональному рівні модель мовної політики як комплексу заходів упровадження української мови, що містить складники: мовне планування, власне мовну політику та мовне будівництво. Ця модель ґрунтується на зарубіжному досвіді з урахуванням української історико-культурної традиції, що має на меті до кожного нормативного акту центральних органів влади приймати відповідні нормативні акти на регіональному рівні з урахуванням лінгвокультурних традицій. Не тільки приймати, а й слідкувати за їх виконанням.

Отже, з вищеподаного стислого огляду можна зробити висновок про незбіг або неповний збіг обсягів понять, позначуваних термінами “мовна політика”, “мовне планування”, “мовне будівництво”. Термін “мовна політика” слід уважати загальним поняттям, яке включає в себе і мовне планування, і мовне будівництво. Таким чином, мовне планування і мовне будівництво виступають конкретними репрезентантами мовної політики.

ПОСИЛАННЯ НА ПРИМІТКИ

1. Алпатов В. М. 150 языков и политика, 1917–2000. Социолингвистические проблемы СССР и постсоветского пространства / В. Алпатов. — М. : Крафт плюс, 2000. — 223 с.

2. Бондар О. І. Лінгвосоціум: до розбудови термінологічного апарату лінгвоекнології / О. Бондар // Мова. — 2001. — № 5–6. — С. 15–19.
3. Лазаренко Л. Досвід мовних політик світу й українська перспектива / Л. Лазаренко // Українська мова. — 2002. — № 4. — С. 3–22.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. — Полтава : Довкілля-К, 2008. — 712 с.
5. Бондар О. І. Деградація лінгвосоціуму: ознаки і типи / О. Бондар // Записки з загальної лінгвістики : зб. наук. праць. — Одеса : Астропринт, 2001. — Вип. 3. — С. 10–15.
6. Мечковская Н. Б. Общее языкознание: Структурная и социальная типология языков : учеб. пособие для студентов филол. и лингв. специальностей / Н. Мечковская. — М. : Флинта ; Наука, 2001. — 312 с.
7. Гак В. А. К типологии форм языковой политики // Вопросы языкознания. — 1989. — № 5. — С. 104–133.